

BOSRIETZANGER EN KLEINE KAREKIET

Henk van den Brink

Deze keer een verhaal over twee vogelsoorten tegelijk, twee soorten die in het veld uiterlijk niet van elkaar te onderscheiden zijn. Vaak komen ze ook nog op dezelfde plaats voor; gelukkig verschillen ze wel door hun zang. Ze zijn nauw verwant, behoren tot hetzelfde geslacht. De andere soorten hiervan die in ons land voorkomen zijn grote karekiet en rietzanger. Het zijn ongeveer musgrote, beweeglijke vogeltjes met spitse snavel (insekteneters), slank lijfje en vrij lange staart. Ze zijn tamelijk saai gekleurd: de bovenzijde egaal bruin, de onderkant beige.

Beide soorten komen over heel Nederland verspreid en tamelijk algemeen voor. Ze zijn eigenlijk maar een klein deel van het jaar bij ons te vinden, namelijk de broedperiode. Ze overwinteren beide in tropisch Afrika en behoren tot de laatst arriverende zomergasten. De eerste kleine karekieten en bosrietzangers worden eind april waargenomen, maar de hoofdmacht komt pas vanaf half mei aan en de trek gaat door tot half juni. Beider zang is vooral in juni en juli te horen; de kleine karekiet gaat ook in augustus en september nog wel door. Eind juli verlaten de eersten ons land al weer en in augustus en september is de trek in volle gang. Kleine karekieten gaan het laatst weg, ze worden in oktober nog wel eens gezien en gehoord.

Is het uiterlijk van beide soorten niet erg opvallend, hun zang is dat des te meer. De kleine karekiet is wel het bekendst. Overal waar maar riet groeit, langs kanalen en sloten, vijvers en meren, stelt hij zichzelf aan ons voor. Z'n zang bestaat voornamelijk uit variaties op het thema dat door de naam, karekiet, wordt weer gegeven. Zoals het hier staat lijkt het misschien wat eentonig, maar in werkelijkheid valt dat wel mee, want met dat ene thema weet de kleine karekiet nog heel wat te doen. Bovendien gooit ie er ook wel andere geluiden door, waaronder verdienstelijke imitaties van geluiden van andere vogels. Daarbij wordt het geheel met een sterk gevoel voor ritme voorgedragen.

Heeft de kleine karekiet een beperkt repertoire, de muzikale capaciteiten van de bosrietzanger lijken vrijwel onbegrensd. Deze veel te weinig bekende zanger slaat in het gezelschap van de nachtegaal — en waar nachtegalen voorkomen vind je vaak ook bosrietzangers — beslist geen slecht figuur. Z'n zang is in het alge-

meen vrij zacht en lieflijk, maar ook wel met onvermoede uithalen en altijd vol verrassende wendingen. Het karekiet-thema beheerst hij trouwens ook; bovendien is het een meesterlijk imitator, een betere spotvogel dan de vogel die we onder die naam kennen (hij legt het in Nederland waarschijnlijk alleen af tegen de spreuw op dit punt). Al met al is het herkennen van de zang, vanwege de grote variatie, een stuk moeilijker dan bij de kleine karekiet. Wanneer je goed luistert blijkt de bosrietzanger ook wel degelijk een heleboel eigen, karakteristieke geluiden te hebben.

Dat velen de zang van dit vogeltje ontgaat, is overigens niet zo heel verwonderlijk, want overdag zwijgen de meeste bosrietzangers. De periode waarin de meesten zingen ligt rond een uur voor zonsopkomst. Dan blijkt pas goed hoe enorm talrijk de soort kan zijn: in geschikte gebieden zit er om de paar meter een te zingen, een welluidend spektakel.

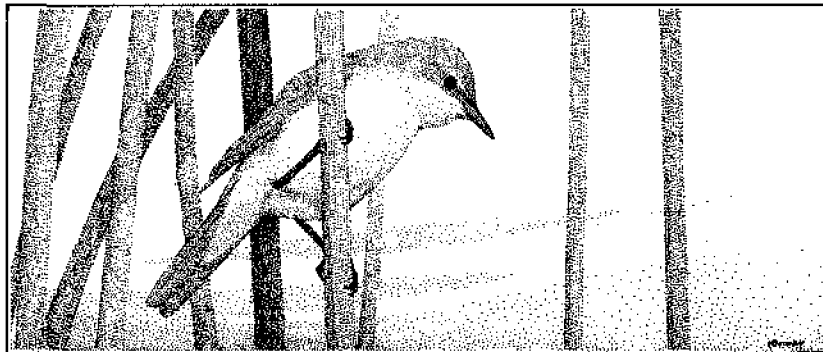
Voor de kleine karekiet geldt eigenlijk hetzelfde. Die hoor je overdag af en toe wel zingen, maar je krijgt dan geen idee van hoeveel karekieten er werkelijk zitten. Daarvoor moeten we weer vroeg uit de veren, al mag het iets later zijn dan voor de bosrietzanger: rond zonsopgang is vaak goed. In een goed gebied, bijvoorbeeld een brede rietzoom aan een meeroever, kunnen dan zoveel karekieten bij elkaar aan het zingen zijn, dat je de zingende beesten haast niet meer uit elkaar kunt houden. Het territorium (gebied dat tegen soortgenoten verdedigd wordt) van een paar kleine karekieten is soms niet groter dan een paar vierkante meter.

Riet

Op wat voor plekken kunnen we de beide soorten nu zoal aantreffen? Het biotoop van de kleine karekiet is nog het eenvoudigst te omschrijven. De belangrijkste ingrediënt ervan is riet. De oppervlakte riet hoeft niet groot te zijn. Belangrijkste voorwaarde is dat er voldoende rietstengels dicht genoeg opeen staan om het nest aan te kunnen ophangen. Het nest wordt aan de stengels vastgevochten op een hoogte van een halve meter tot een meter boven het water. Omdat het nest zo wat wiebelig hangt, is het flink diep, zodat eieren of jongen er niet zo snel uitrollen. Lisdodde wil nog wel een bruikbaar alternatief voor riet vormen. We vinden kleine karekieten aan de oevers van meren, vijvers, sloten, rivieren, kanalen, en in ruigtes met riet, moerassen, vennen en vloeivelden. Bij uitzondering worden ze wel eens in bosaanplant en (koolzaad)akkers aangetroffen.

Vochtige ruigte

Het biotoop van de bosrietzanger kan het best worden samengevat onder de noemer 'vochtige ruigte'. Meestal zijn struiken of lage (jonge) bomen aanwezig. We vinden bosrietzangers in zeer uiteenlopende terreinen: moerassen, rietvelden, petgaten, vloeivelden, opspuitterreinen, braakliggende terreinen, jonge bosaanplant, andere lage bosjes, sloten en wijken, kruidenrijke bermen, dijken en dergelijke. De ondergroei bestaat soms uit riet, maar vaak ook uit fluitekruid, brandnetels, wilgeroosje, distels en andere ruigtekruiden. Het nest wordt, meestal op 30 tot 80 cm hoogte, opge-

Kleine karekiet voert koelwater op

hangen aan stengels. Minstens één daarvan moet een dode, verhoutte stengel zijn. De aanwezigheid in de vegetatie van dode stengels van het voorgaande jaar is dus van groot belang.

In oeverzones met riet vinden we bosrietzangers globaal in de drogere, meer 'landinwaartse' delen, terwijl de kleine karekiet meer de waterrand bewoont. Dit is niet meer dan een tendens, en het moge duidelijk zijn dat op veel plekken beide soorten voorkomen. Bosrietzangers die kleine karekieten imiteren kunnen daar de argeloze vogelaar danig in verwarring brengen.

Beide soorten zijn—voor veel lezers misschien onverwacht—in de provincie Groningen erg goed vertegenwoordigd. Volgens recente schattingen van de Provinciale Planologische Dienst broeden hierzo'n 6000 paar bosrietzangers en 7500 paar kleine karekieten. Volgens de Atlas van de Nederlandse Broedvogels broeden er in heel Nederland 15.000 tot 22.500 paar bosrietzangers. Al zal dit waarschijnlijk een onderschatting zijn, duidelijk is wel dat Groningen een meer dan evenredig aandeel van de broedpopulatie van deze soort levert. Hetzelfde geldt in mindere mate voor de kleine karekiet, waarvan het aantal voor Nederland tussen de 35.000 en 50.000 geschat wordt. In Drente broeden ongeveer 3500 paar bosrietzangers en 500 paar kleine karekieten ('Vogels van Drenthe'); uit Friesland zijn mij geen aantallen bekend.

Lijnvormige landschapselementen

Een aanzienlijk deel van de Groningse populatie van beide soorten komt voor in wat men tegenwoordig 'lijn-(of lint-)vormige landschapselementen' pleegt te noemen: maren, sloten en wijken, bermen en dijken. Meer dan de helft van de Groningse bosrietzangers en meer dan 30 % van de kleine karekieten vinden we in oeverbegroeiingen van waterwegen. Voor vele andere planten- en diersoorten zijn deze landschapselementen ook van groot belang. Ze vormen een soort langgerekte oases in de woestijn van ons kultuurlandschap.

Hoewel beide soorten algemeen voorkomen, is hun aanwezigheid toch een goede indicatie van de kwaliteit van het leefmilieu. Kale oevers zonder riet of andere begroeiing en bermen zonder of met slecht ontwikkelde kruidenvegetatie komen niet voor bewoning in aanmerking. Hoe breder en langer de rietkraag en hoe weliger de bermvegetatie, hoe meer karekieten en bosrietzangers er voorkomen. Wat die bermen betreft is er voor de bosrietzanger goed nieuws. Werden die tot voor kort naar hartelust platgespoten en afgebrand, de laatste jaren krijgt een meer natuurvriende-

lijk beheer de overhand, gericht op het in stand houden of ontwikkelen van kruidenrijke vegetaties. Van belang is daarbij voor de bosrietzanger wel dat er niet gemaaid wordt in de periode dat hij een nest met eieren of jongen heeft.

Voor de oeverbegroeiingen ziet het er minder gunstig uit. Veel rietkragen zijn of worden vervangen door houten beschoeiingen, er wordt meer en intensiever gemaaid, sloten worden gedempt en akkers worden tot vlak aan de waterkant geploegd. Ook de toegenomen vaarrecreatie, die bovendien in de provincie Groningen nog sterk gestimuleerd schijnt te moeten worden, eist zn tol.

Simpele maatregelen zouden de vogels kunnen helpen. Met later maaien en hier en daar wat laten staan, het ontzien van doodlopende waterwegen in recreatieplannen en met het inzicht dat rietkragen ook een prima oeverbescherming vormen zou al heel wat gewonnen zijn.

Veel vogels die nu schaars zijn waren eens algemeen. Laten we hopen dat het met bosrietzanger en kleine karekiet niet die kant uit gaat en dat we tot in lengte van jaren van hun concerten kunnen blijven genieten.

Bosrietzanger

